

KRYSTYNA SZYKUŁA
Wrocław

Eckhard Jäger, *Der Kupferstecher Karl Kolbe (1777–1842) und seine Rundkarten. Ein Berliner Künstlerleben im Biedermeier zwischen Goldmedaille und Pistolenkugel*, Bad Langensalza: Rockstuhl Verlag, 2018, ss. 120, ill.

Autor recenzowanej książki, dr Eckhard Jäger, jest dobrze znanym w środowisku naukowym historykiem kartografii. Dał się poznać m.in. jako organizator pierwszych międzynarodowych konferencji na temat widoków miast (tzw. vedut), z których pierwsza odbyła się w jego rodzimym mieście – Lüneburgu. Opracowanie, które wyszło spod jego pióra, dotyczy życia i działalności Karla Kolbego, niemieckiego twórcy map i złotych medali z przełomu wieków XVIII i XIX (urodzony w Lipsku 25 I 1777 r., zmarł w styczniu 1842 r. w Berlinie).

Recenzowana praca składa się z uwag wstępnych (s. 5), opisu życia i prac Karla Kolbego (s. 6–42), autobiograficznej notki samego Kolbego (s. 43), życiorysu osób, które związane były z działalnością niemieckiego twórcy (s. 44–54), katalogu map w kształcie koła (s. 55–63), samych map o kolistym kształcie i ich tekstów (s. 64–101), współczesnych Kolbemu sprawozdań i recenzji jego prac (s. 102–106), dawniejszych i współcześnie wydanych kolistych map innych autorów (s. 107–113) oraz krótkich uwag na temat wynagrodzeń sztycharzy, cen i kosztów utrzymania (s. 114–116). Całość dopełniają spisy wykorzystanej literatury (s. 117–118), podziękowania Jägera (s. 118), oraz wykazy osobowe autorów, rytowników, drukarzy, wydawców etc. (s. 119–120). Warto dodać, że bogato ilustrowana książka (m. in. mapami czy reprografiami kart tytułowych) wydana została w formacie A4 na kredowym papierze (w twardej okładce).

Dla badaczy zajmujących się dziejami Śląska i Pomorza najważniejsza będzie zapewne wiadomość, że książka uwzględnia kolisty mapy okolic Wrocławia,

Legnicy oraz Szczecina¹. Dla historyków kartografii istotniejsze będzie przedstawienie słynnych map kolistych. Należą do nich trzynastowieczna tzw. mapa z Ebstorfu (z klasztoru koło Lüneburga), a także mapa z przełomu XIII i XIV w., pochodząca z herefordzkiej katedry. Analizie poddano również znaną mapę Fra Mauro z weneckiej Biblioteka Marciana z 1450 r. Mamy tu też, już mniejszego formatu, koliste mapy z szesnastowiecznych dzieł geograficznych – Sebastiana Münstera (1525 r.) czy Tilemana Stelli (1560 r.). Jäger skupił się jednak na kolistych mapach z okresu biedermeierowskiego, wydanych w Berlinie, precyzując, że mają one postać litografii o wymiarach 29 x 32 cm. W katalogu zawarł również inne mapy Kolbego oraz dwie nieznanego autorstwa. Wspomniane mapy wydane zostały w latach 1826–1845 i należą do niezwykle rzadkich. Jäger podkreśla topograficzną precyzję wymienionych map, m.in. w wykreśleniu ulic, sieci dróg, osiedli oraz takich detali jak zasięg lasów czy młyny. Podkreśla też, że poszczególnym mapom towarzyszą teksty.

W omówieniu życiorysu Karla Kolbego (1777–1842) uwzględnił Autor osoby Karla Wilhelma Kolbego starszego (1759–1835) i młodszego (1781–1853). Interesujące wydaje się ustalenie Jägera, że Karl Wilhelm starszy był spokrewniony z „berlińskim miedziorytnikiem Danielem Chodowieckim”. Chodzi tu z pewnością o Daniela Mikołaja Chodowieckiego (1726–1801), urodzonego w Gdańsku polsko-niemieckiego rytownika. Wszyscy trzej członkowie rodu Kolbe ukończyli berlińską Akademię Sztuk Pięknych, ale najbardziej znany jest Karl Kolbe, wymieniany w czołowych słownikach bibliograficznych zasłużonych kartografów, a w znanym słowniku Naglera występujący jako profesor. Z pracy Jägera czytelnik dowiaduje się o jeszcze jednym jego zainteresowaniu – medalierstwie. Wykonywane medale sygnował swoimi inicjałami „K.K.” Jak wynika z badań Autora, Karl Kolbe był rytownikiem globusowych segmentów do globusa Ch. G. Reicharda, współpracował nadto z wieloma znanymi twórcami atlasów, m.in. z Justusem Perthesem czy Adolfem Stielerem. Współpracował poza tym przy wielkiej, 22-arkuszowej mapie Westfalii Carla Ludwika von Le Coq a i, co ważne dla badaczy dawnej Rzeczypospolitej, takież mapy Prus Wschodnich, Prus Zachodnich i Litwy F. B. Engelhardta. Ta ostatnia wydana została przez znaną berlińską firmę Simona Schroppa, wydawcę m.in. *Mapy rosyjskich krajów nadbałtyckich*

---

¹ Por.: Radosław Skrycki, rec. Eckhard Jäger: *Der Kupferstecher Karl Kolbe (1777–1842) und seine Rundkarten. Ein Berliner Künstlerleben im Biedermeier zwischen Goldmedaille und Pis-tolenkugel*, „Studia Geohistorica”, 7 (2019), s. 277–279.

i sąsiednich okolic z 1820 r. Do dorobku Karla Kolbego należy zaliczyc rwniez plan bitwy pod Gro Beeren, map okolic Troi, a także wsprudzia w wykonaniu sekcyjnej mapy stanowiącej odzwierciedlenie podry hrabiego Edwarda Raczyńskiego *Karte des preuischen Staates* z 1820 r. Nie mogło zabraknc omówienia tytułowych map kolistych (*Rundkarten*), opracowywanych od 1823 r. i opatentowanych przez Kolbego 9 IX 1826 r. Niestety, nie zdo on dokoczyc ambitnego zamierzenia obejmującego *Rundkarten* m.in. Gdańska, Krlewc, Opola i Poznania. Po 1835 r. płyty miedziorytowe z kolistymi mapami Kolbego przeszły w ręce równych wydawców. Do bogatego dorobku Kolbego należy doliczyc zachowany w rękopisie życiorys, który zamieszczony zosta – jak wspomniano – w recenzowanej publikacji. Jger omwi bogatą twrczoc bohatera swojej ksiązki, odniósł się do dyskusji i pojawiających się wątpliwości co do traktowania Kolbego jako rytownika. Zwrci rwniez uwagę na powiązane z nim postaci oraz firmy. Zostały one potraktowane w sposób nierównomierny pod względem objętości, ale warto zauwayc, że wiele z nich jest dobrze znanych historykom kartografii.

W częsci katalogowej ksiązki zastosowa Autor układ alfabetyczny według nazw miast. Obejmuje ona cznie 39 pozycji. Jako pierwsze występują opisy map kolistych Berlina i okolic, wydane przez równych wydawców. Niektóre mapy pojawiają się nawet po kilka razy, w zależności od liczby wyda. Dobrym przykdem są mapy Szczecina, występujące trzykrotnie. Wydane zostały bowiem przez trzy rrne oficyny, posiadają więc trzy katalogowe opisy. W tym miejscu warto przyrzec się szerzej opisom miast laskich, a więc Wrocławia i Legnicy. Niestety należą one do najkrótszych w katalogu. Występujący na pozycji numer 7 *Breslau* Kolbego w wydaniu Maurera (brak imienia rwniez w biogramie), nosi tytuł: *Gegend um Breslau / 10 Meilen im Umkreise / Mit Allergndigstem Knigl. Preussischem Privilegio / Einwohner in diesem Umkreise ca. 1.066.200 / Einwohner auf 1 Quadrat Meile circa 3,305. / Herausgegeben von K. Kolbe / Eigentum der Maurerschen Buchhandlung in Berlin (Burg Strasse No. 6) / Hist. Notiz v. Dr. D. Korth / Gedruckt von Zwoldinski [sic!] / gest. V. H. und St. [= Hertzberg u. Stephani]*. Dalsza czsc opisu katalogowego pochodzi ju od Autora ksizki, w ktrym znajdujemy, co nastpuje: „Berlin: Maurer o. J. (ca. 1827), Kupferstich, Durchmesser 25 cm, Bildgröße 29 x 32 cm. (SBPK), Sign. Kart. L 1050-2; sowie: Kart GfE L 5,235 aus: Ktn.-Archiv Kgl.Pr. Gr.Gen.Stab; sowie; Kart N 16436“. Opis mapy Legnicy i okolic, rwniez wydanej przez Maurera, wystpuje w katalogu pod pozycj 24, a brzmi on nastpujco: *Gegend um Liegnitz / 10 Meilen im Umkreise*

/ Mit Allergrößtem Königl. Preußischem Privilegio/Einwohner in diesem Umkreise circa 1,013.000 / Einwohner auf 1 Quadrat Meile circa 3,226. / Herausgegeben von K. Kolbe/Eigenthum der Maurerschen Buchhandlung in Berlin (Burgstraße No. 6.) / Hist. Notiz v. Dr D. Korth / Gedruckt von Zwoidinsky / bei K.K. gest. V. W. Stephani. Winziger Hinweis mitting direct unter dem Kreisrund: Erste Lieferung. Od Autora w dalszej części katalogowego opisu dodano: „Berlin: Maurer o. J. (ca 1827), Kupferstich, Durchmesser 25 cm, Bildgröße 29 x 32 cm. (SBPK, Sign. Kart N 18020/Kgl. Pr. Gr. Gen. Stab.”

W rozdziale zatytułowanym *Die Rundkarten und Ihre Texte* znajdziemy teksty towarzyszące mapom. D. Korth przedstawia historię Wrocławia, począwszy od jego założenia w 964 r. przez Mściława I i rządy pierwszego króla Polski Bolesława I (999). Następnie wymienia kolejnych władców, jak również postaci, które wpływały na losy miasta, takie jak np. Ferdynand I i Maksymilian II w XVI w., Leopold I w XVII w., czy Maria Teresa w XVIII w. Autor zamyka tę plejadę na carze Aleksandrze I i czasach napoleońskich. Przy drugiej kolistej mapie związanej ze Śląskiem, przedstawiającej okolice Legnicy, ten sam autor napisał, że miasto znane jest jako jedno z najstarszych na Śląsku, bowiem pierwsze wzmianki na jego temat pochodzą już z V w. Jako początek Piastów w mieście autor wskazuje połowę IX w. Podobnie jak w przypadku Wrocławia, wymienia całą grupę postaci związanych z jego historią, począwszy od Bolesława Wysokiego (1164 r.), poprzez panującego od schyłku XV w. Fryderyka II, który przeszedł na protestantyzm i ufortyfikował miasto. Jerzego Wilhelma, księcia Wołowa uznał Korth za ostatniego z Piastów w XVII w. W XVIII w. w historii miasta zaznaczyli się m.in. Maria Teresa i Fryderyk II Wielki.

Kolejny rozdział książki Jägera poświęcony został recenzjom i sprawozdaniom dotyczącym kolistych map Karla Kolbego, zamieszczanym w różnych dziewiętnastowiecznych czasopismach, np. „Allgemeines Repertorium der Kritik“, „Der Kartenfreund“ czy „Verlags-Verzeichnis von Simon Schropp & Comp. in Berlin“.

Rozdział poświęcony mapom kolistym poświęcony jest dziełom wykonanym przez innych kartografów. Ukazują one nie tylko miasta i ich najbliższe okolice, lecz również większe obszary, np. Europę. Tę ostatnią można jednak określić jako bardzo schematyczną, a jej centrum („biegun”), stanowi... Berlin. Autorem tej mapy, o średnicy 6,8 cm, pochodzącej z 1786 r., był berliński astronom Johann Elert Bode. Prócz map miast niemieckich znajdziemy tu również mapę Londynu autorstwa Edwarda Mogga, opartą jednak na mapie Karla Kolbego. Jeszcze jedną,

wyróżniającą się mapkę stanowi malownicze przedstawienie szwajcarskich gór (masyw Rigi ze szczytem Kulm) z 1813 r., autorstwa Heinricha Kellera. Wreszcie wśród przedstawień niemieckich miast nie można pominąć kolistej, panoramicznej mapki Drezna, będącej *de facto* wędutą, datowaną na 1824 r. Jäger nie pominął w swej pracy kwestii cen map w opisywanym okresie, tj. XIX w. Informacje te stanowią wartościowe uzupełnienie treści książki.

Na zakończenie wypada podkreślić, że opracowanie Eckharda Jägera nie tylko przedstawia działalność i dzieła Karla Kolbego, ale też przybliżyła dość oryginalną i rzadką formę, jaką są mapy kolisty. W kartografii jesteśmy bowiem na ogół przyzwyczajeni do kolistych map jedynie w przypadku biegunów lub globu ziemskiego. Pod tym względem podjęty temat można określić jako nowatorski. Dodatkowo zamieszczenie dwóch map z terenów Śląska, choć skromnych pod względem opisów, stanowi ciekawy wkład do badań nad kartografią tej prowincji i powinno zainteresować badaczy zajmujących się studiami śląskoznawczymi.